

взірцями для всіх інших. Про філософію Г. Коллонтай говорив: «Істинна філософія є останнім результатом всіх фізичних наук; вона, без сумніву, починається там, де закінчуються вони, і її потрібно розглядати як зрілий плід розуму» [4, с. 438].

Гуго Коллонтай висловлював свою чітку позицію щодо мови, якою б мали навчатися і, яку б мали розвивати, звичайно це польська мова. Латинь, на його думку, є ще однією перепоною на шляху розвитку науки і просвіти польського народу. Сутністю роботи Г. Коллонтая було добитися від науковців плідної праці пошукових досліджень у власній державі, для забезпечення її економічного і політичного розвитку. Тому геологія повинна займатися перш за все дослідженням багатств польської землі, ботаніка – польської флори, а історія – історією польського народу і взагалі історією слов'ян [8, с. 60].

Учений вважав основним методом дослідження будь-якої галузі аналіз (в термінології Г. Коллонтая – «спосіб розбору»). У своїх більш пізніх працях, а саме у «Фізично-моральному порядку» і в «Критичному розборі», науковець помістив дві короткі статті про аналіз як найбільш вдалий метод дослідження. Він сформував п'ять правил, необхідних для дослідження, в основі яких дотримання принципу поступовості – шлях руху дослідження від відомих нам фактів і предметів до нових ще невивчених. Велику увагу Г. Коллонтай приділяв чуттєвому сприйняттю, бо саме через ігнорування звичайного спостереження і експерименту схоласти не змогли відкрити нічого, крім того, що вони вже вибудували у своїй свідомості [8, с. 87]. Це вкотре свідчить, що епоха Просвітництва вплинула на світогляд ученого.

Отже, період Просвітництва мав місце і у польській історії, як і в інших європейських країнах. Гуго Коллонтай був людиною свого часу, велику увагу приділяв не лише політичній діяльності, а й культурній та науковій. У філософській культурі польського Просвітництва він мав найбільш зрілу і багатосторонню систему поглядів. Вершиною його досліджень була філософія людського існування, ефективними сьогодні вважають його погляди на організацію освіти та науки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арсеньєва К., Петрушевский Ф. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. – Т. 19 – СПб., 1896. – 960 с.
2. Енциклопедія історії України. – Т.4 – К.: Наукова думка, 2007. – 528 с.
3. Зашкільняк Л. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів. – Львів, 2002. – 752 с.
4. Коллонтай Г. Критический разбор основ истории начала человеческого рода. – Т. 1. – М., 1956.
5. Коллонтай Г. Состояние просвещения в Польше в последние годы правления Августа III (1750–1764). – М., 1956.
6. Коллонтай Г. Физическо-моральный порядок, или Наука о правах и обязанностях человека, вытекающих из вечных, неизменных и необходимых законов природы. – М., 1956.
7. Кралюк П. Спільна спадщина: Гуго Коллонтай та Кременецький лицей. // Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <http://portala4.pl.ua/kultura/4396-spilna-spadshchyna-huho-kollontai-ta-kremenetskiy-litsei>
8. Хинц Х. Гуго Коллонтай. – М.: Мысль, 1978. – 215 с.
9. Kollataj H. Listy w przedmiotach naukowych, 4 tomy. – Krakow, 1844–1845.
10. Kollataj H. Raport z wizytacji Akademii Krakowskiej. – H. Kollataj, Wybor pism naukowych. – Warszawa, 1953.
11. Kollataj H. Raporty o wizycie i reforme Akademii Krakowskiej. – Wroclaw – Warszawa – Krakow, 1967.
12. Kollataj H. Rozbiór krytyczny zasad historii początkowej wszystkich ludów. – Warszawa, 1972.

Корчун Н.

Науковий керівник – доц. Григорук Н.А.

ХАРАКТЕР РЕСТАВРОВАНОЇ МОНАРХІЇ СТЮАРТІВ: КАРЛ II ТА ЯКІВ II

Побуває думка, що історія – щось далеко від нас, таке, що давно минуло. Ні, історію творимо ми – повсюди і постійно. День, прожитий кожним з нас сьогодні, завтра стане історією – історією сучасності. І з того, яким був цей день, чим він насичений, про нас судитимуть наші нащадки. Ми ж, ті, хто живе нині, відповідальні як за минуле, так і за майбутнє. Наша подвійна відповідальність перед тими, хто прийде після нас, адже успадкують вони не тільки наше сьогодні, а й минуле.

І цілком зрозуміло, що розробка і визначення шляхів подальшого розвитку України великою мірою ґрунтуються на історичному досвіді інших народів, на теорії й практиці визвольного руху, засадних настановах визначних громадських і політичних діячів, видатних представників науки та культури.

Історія Англійської держави – це насамперед історія правителів цієї країни. Не є виключеннями і такі два монархи як Карл II та Яків II. Саме на час їхнього правління припадають значні зміни, що відбулися в Англійській державі. Великою мірою це пояснюється тим, що правління цих монархів проходило в післяреволюційні десятиліття. Виходячи з цього **метою** дослідження є поглиблення знань з історії Англійської держави, шляхом аналізу періоду правління Карла II та Якова II.

У квітні 1660 р. зібрався Конвент (парламент без короля). Карл II, який в цей час знаходився в Голландії, видав декларацію в якій обіцяв англійському народу амністію, свободу релігії, збереження

права власності на майно, отримане під час революції. Конвент оголосив його законним монархом. В травні 1660 р. новий король під оваціями вступив у Лондон. Таким чином, в Англії знову встановився режим абсолютної монархії [4, с. 75-76].

Реставрацію 1660 р. можна пояснити посиленням консервативних настроїв в рядах самої англійської буржуазії, а також серед англійського нового дворянства. Для буржуазії та джентрі були вкрай небезпечними нові масові рухи, які загрожували їхній власності.

Новий король після повернення в Англію підтвердив ряд важливих конституційних актів, статуту про виключне право парламенту встановлювати податки. Карл II обіцяв, що країною буде управляти спільно з парламентом. У нього не було постійного війська, хіба тільки палацова охорона і нечисленний загін, який в якості гарнізону було розміщено в різних пунктах Ірландії та Шотландії. Позбавлений коронних земель, король повністю залежав від парламенту.

Але насправді, все виявилось зовсім по-іншому. Король, його брат і спадкоємець престолу герцог Йоркський Яків, їх головний радник – канцлер граф Кларендон та інші кавалери скоро виявили явний напрямок до відновлення дореволюційного політичного устрою [2, с. 162-163].

У 1661 р. було обрано новий парламент епохи Реставрації. В ньому переважали кавалери. Він виявився більш «довгим», ніж Довгий парламент 1640-1653 рр. і діяв з 1661 до 1679 р. Спираючись на цей парламент Карл II провів серію реакційних законів, які насправді частково реставрували дореволюційні порядки. Перш за все, було відновлено англійську церкву. Після цього почалися жорстокі репресії проти членів різноманітних сект – дисидентів (тих, що не визнавали державну церкву). Деякі дисиденти були бідними ремісниками, як, наприклад, Джон Беньян. Інші, особливо в Лондоні і Брістолі, були настільки багатими, що могли скупити маєтки сквайрів, які переслідували їх. І дуже часто такі купці дійсно скупляли землі дворян, а в наступному поколінні син купця-дисидента був уже сквайром або священиком [3, с. 105; 5, с. 276].

Все це привело до того, що в січні 1661 р. група англійських анабаптистів під керівництвом Томаса Вернера підняла повстання. Швидко розправившись із повстанцями, уряд розпочав систематичне переслідування демократичних сект. Навіть тіла Кромвеля, його зятя Айртона і голови суду над Карлом I Бредшоу було витягнуто з могили, обезголовлено і повішано у всіх на виду. Акт про «незаконні збори» (1664 р.) забороняв будь-які публічні моління, крім офіційних. Всяке молитовне зібрання на якому знаходилося більше 5 осіб, розглядалося як кримінальний злочин. Подавати петиції без дозволу місцевої влади було заборонено. Карл II відновив жорстку цензуру на всі друковані видання, різко скоротив число типографій. На площах запалали вогнища: кати палили памфлети і книги революційної пори [4, с. 76].

Крім того, уряд реставрації не стримав свого слова відносно збереження власності нових землевласників. Певна частина конфіскованих земель була повернена їх попереднім власникам – лордам і англійській церкві. Правда, зробити другий і більш значний крок – відновити всю попередню феодальну власність – уряд виявився неспроможним.

Після цієї тривалої невидимої війни за власність аристократія в кінці кінців вирішила піти на компроміс. Деякі землі було їй повернуто (в тому числі і маєток Кромвеля), решта залишалась у нових власників, але при умові, що останні частково відшкодують збитки попереднім власникам. Цікаво, що сам король не отримав назад своїх володінь [2, с. 164].

1672 р. Карлом II була видана «Декларація віротерпимості». Вона проголосила право короля звільняти окремих осіб від дії законів проти іновірців. В першу чергу це стосувалося антикатолицьких законів. «Декларація віротерпимості» була значним кроком на шляху до зрівняння в правах католиків і англійців. Разом з тим, вона порушила конституцію, оскільки король ставав вище закону, прийнятого парламентом і отримував право застосовувати або не застосовувати будь-які закони [2, с. 166-167].

Впродовж 70-х рр. опозиція поступово організувалася в політичну партію, яка вимагала обмеження королівської влади. На чолі партії стояли представники деяких найбільших аристократичних сімей – граф Шефтсбері, лорд Рассел та інші. В зв'язку з тим, що першочерговою вимогою нової партії було позбавлення Якова права на престол і взагалі недопущення католиків на державні посади, членів цієї партії стали називати вігами (так в роки громадянської війни називали в Шотландії непримиренних противників католицизму – пресвітеріан).

На противагу вігам придворні кола згуртувались в аристократичну партію торі (так називали ірландських партизанів-католиків). Ця партія безвідмовно підтримувала короля і взагалі дотримувалася думки, що по крайній мірі виконавчі права монарха не повинні бути обмежені. Крайні елементи торійської партії фактично підтримували абсолютну монархію. Теоретичну основу вони брали з творів Томаса Гобса.

Обидві партії повністю оформилися в 1679 р., коли Карл II вирішив розпустити парламент і призначити нові вибори. В новому парламенті віги отримали більшість, що свідчило про зростання опозиції серед буржуазії та джентрі. Намагаючись уберегти себе від репресій, вожді вігів провели в 1679 р. так званий «Habeas Corpus Act» згідно з яким у випадку арешту затриманому впродовж 24 годин повинні бути пред'явлені звинувачення. В подальшому цей документ став значним прогресивним законом [3, с. 109].

Через деякий час вігський парламент 1679 р. був розпущений Карлом II. Така ж доля чекала на два наступні парламенти 1680 р., 1681 р. Останні чотири роки правління короля відзначилися гострою реакцією. Карл II більше не скликав парламент. Віги були розбиті й дезорганізовані [1, с. 28-29].

Таким чином, Карл II постає перед нами як одна із найвизначніших постатей Англійської історії. З його сходженням на престол в Англії відбувся процес реставрації англійської монархії. Сам цей факт довів, що держава не може існувати без сильної влади монарха. Але разом з тим Карл II не виправдав покладених на нього надій, оскільки практично одразу після коронування в Англії почався процес відновлення старих дореволюційних порядків.

Після смерті Карла II (1685 р.) на англійський престол зійшов його брат герцог Йоркський під ім'ям Яків II. Слід зазначити, що вступ нового короля на престол спочатку не викликав жодного спротиву, не зважаючи на те, що його добре знали як палкого реакціонера.

Парламент скликаний Яковом II виявився досить поміркованим. Більшість депутатів склали торі. Вони були готові в будь-яку хвилину надати допомогу королю в боротьбі з вігами. Віги являли на той час погано організовану і мало активну опозицію. Їх було 30-40 чоловік. Через декілька місяців в різних куточках країни почався рух опозиційних елементів, направлений проти короля-папіста. Першим виступом проти короля був рух шотландських пресвітеріан (вігаморів), на чолі з графом Аргайлом. Розпочалося воно у травні 1685 р. Планувалося підняти всю Південну і Північну Шотландію. Але повстання виявилось невдалим.

В червні того ж року в південно-західних графствах Англії розпочалося друге повстання, яке також виявилось невдалим. Очолив його герцог Монмаут – позашлюбний син Карла II. Цілком можливо, що при більш чіткій організації і проголошенні конкретних соціальних вимог цей рух міг би набрати більших масштабів і створити серйозну загрозу для Якова II. Але ні віги, ні сам Монмаут не дуже розраховували на низи. Вони не раз визнавали, що для них було повною несподіванкою приєднання такої великої кількості «простого люду» [2, с. 172-173; 4, с. 77].

Король більше не довіряв англійським єпископам, частина яких була пов'язана з вігами. Він вирішив скористатися сприятливою ситуацією для відновлення в країні католицької церкви. Відкрито прийнявши католицизм, Яків II з часу сходження на престол у 1685 р. намагався правити під знаком віротерпимості, спираючись на непопулярних у королівстві католиків [5, с. 283-284; 1, с. 29-30].

Одним з перших кроків до відновлення католицизму була нова «Декларація віротерпимості» від 2 квітня 1687 р. з формальної точки зору вона лише відміняла репресивні закони, які раніше були видані в Англії як проти дисидентів, так і проти католиків. Але насправді вона відкривала шлях для перетворення католицизму в державну релігію. Разом з тим, слід відмітити, що відновлення католицизму суперечило інтересам англійської буржуазії і дворянства. Повернення католицизму загрожувало дворянському землеволодінню, одним із джерел якого була секуляризація земель католицьких монастирів, проведена ще в XVI при Генріху VIII. В католицизмі бачила свого ворога і чисельна пуританська буржуазія, яка впродовж десятків років боролась з його пережитками в англійській церкві. Крім того, католицизм для англійської буржуазії був іноземною, антинаціональною релігією – релігією французів та іспанців, з якими з різних причин англійці впродовж століть перебували у стані ворожнечі [2, с. 173-174].

Становище ускладнювалося ще й проблемою престолонаслідування. Яків II (1633-1701рр.) не мав спадкоємців чоловічої статі. Він одружився вдруге, але діти, що народжувалися від цього шлюбу помирали в ранньому віці. Його офіційною наступницею залишалася старша донька від першого шлюбу Марія. Незадоволені кола стали покладати надії на зміну монарха у випадку смерті Якова II. Єдиним спадкоємцем чоловічої статі, який міг претендувати на корону в силу приналежності до протестантської релігії, був Вільгельм Оранський. Він був молодшим від короля на 17 років (1650-1702 рр.), бездітний, енергійний, твердий і вмільний політик. Сучасники характеризували його як людину стриману, він довго обдумував свої рішення, але твердо дотримувався їх [1, с. 31-32].

А тим часом, в Англії спільну мову знайшли віги і торі. Останні, будучи пов'язаними з провінційними сквайрами, особливо відстоювали дворянську помірковано протестантську англійську церкву і також бажали якомога швидше позбавитись короля-папіста.

Незабаром керівники обох партій – вігів та торі – змовилися, і 30 червня 1688 р. зятю Якова II принцу Вільгельму III Оранському, штатгальтеру Голландської республіки, було відіслано запрошення прибути в Англію зі своєю дружиною Марією, щоб зайняти королівський престол. Запрошення підписали віги – графи Шефтсбері, Девоншир, Рассел, торі – Денбі, Лемлі, Сідней і лондонський єпископ [3, с. 110-111; 1, с. 32-33].

Це було не що інше, як план державного перевороту. Вільгельм Оранський не встояв перед спокусою прийняти зроблену йому пропозицію. Крім того, принца підтримувала голландська буржуазія, яка була зацікавлена в тому, щоб відволікти Англію від союзу з Людовіком XIV, який становив загрозу для існування самої Голландії. В листопаді 1688 р. Вільгельм висадився в Англії з 15-тисячним військом. Загони, зібрані англійським королем стали переходити на сторону противника зі своїми командирами на чолі. Покинутий усіма, Яків II утік у Францію. В грудні того ж року Вільгельм Оранський вступив у

Лондон. Так відбувся безкровний державний переворот, який отримав назву «Славна революція». Правління Якова II завершилось [2, с. 174-175].

Отже, з 1660 р. в історії Англії починається новий період – період реставрованої монархії. Ця подія була пов'язана з надіями багатьох людей на краще життя, оскільки два попередніх десятиліття довели, що Англія не може існувати без королівської влади. Але жоден з двох монархів не виправдав покладених на нього надій. Кожен з них намагався будь-якими методами розширити свої повноваження, водночас жорстоко розправляючись із опозицією.

Політика, яку проводив Карл II і Яків II неминуче викликала спротив в середині країни. Це було пов'язано з тим що королі намагалися в незмінному вигляді відновити порядки, які існували в Англії в дореволюційні часи. Але зробити це демократичними методами було неможливо. Своєю політикою королі налаштували проти себе широкі верстви населення, що й привело до так званої «славної революції», в результаті якої династія Стюартів була усунута з політичної арени.

ЛІТЕРАТУРА

1. Британия Нового времени. Политическая история: учебное пособие. / Айзенштат М. П. – М.: КДУ, 2007. – 204 с.
2. Всемирная история: В 24 т. Т. 13. Европа в период английской революции / Бадак А. Н. и др. – Мн.: Литература, 1996. – 560 с
3. Кертман Л. Е. География, история и культура Англии: Учеб. пособие. – 2-е изд., перераб. – М.: Высшая школа, 1979. – 384 с.
4. Новая история стран Европы и Америки: Учеб. для вузов / Кривогуз И. М., Виноградов В. Н. и др.; Под ред. Кривогуза И. М. – 3-е изд. испр. – М.: Дрофа, 2003. – 912 с.
5. Тревельян Дж. М. История Англии от Чосера до королевы Виктории / пер. С. англ. А. А. Крушинской и К. Н. Тарановой. – Смоленск: Русич, 2002. – 624 с.

Семчук О.

Науковий керівник – доц. Федорів І. О.

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В ПНР У 1945 – 1955 РР.

Польща була першою жертвою фашистської агресії в роки Другої світової війни і зазнала всіх страждань окупаційного режиму. Внутрішньополітична ситуація в Польщі по закінченні війни була дуже складною. В боротьбі за владу протистояли дві політичні сили, що брали участь в антифашистському русі. Актуальність наукового дослідження полягає у визначенні політичного потенціалу, що створювався на території Польської держави упродовж 45 – 55 рр. ХХ ст., з'ясуванні його впливу на подальший розвиток Польської держави.

Метою дослідження є комплексне й об'єктивне висвітлення суспільно- політичних процесів у Польщі у 1945 – 1955 рр. на основі вивчення та систематизації спеціальної літератури та джерел.

Друга світова війна в Європі закінчилася 8 травня 1945 р. Тотальний характер війни призвів до величезних втрат, які не піддаються докладному обліку [2, с. 543]. За роки війни Польща зазнала великих матеріальних та людських утрат. Загибло 6 млн. чоловік, національне багатство скоротилося на 38 %, майже 2/5 загального промислового потенціалу країни було знищено. В руїнах лежала столиця та багато міст і селищ країни.

За рішенням Ялтинської конференції 1945, а потім і Потсдамської західний кордон Польщі був встановлений по Одрі й Нисі Лужицькій. Одночасно було прийнято рішення про взаємний обмін населенням між Польщею і СРСР (УРСР) [3, с. 315].

У червні 1945 р. шляхом залучення деяких поміркованих представників західної еміграції було утворено Тимчасовий Уряд Національної Єдності, який очолив соціаліст Едвард Осубка-Моравський. У наступні роки в країні розгорнулася гостра політична боротьба за владу. Польська робітничая партія (ППР) і ліві партії Польська соціалістична партія (ППС), Стронніцтво Людове (СЛ) спирались на політичну і військову підтримку СРСР. Опозиція, очолювана Польським Стронніцтвом Людовим (ПСЛ) Станіслава Миколайчика, підтримувалася збройним підпіллям. На південно-східних теренах Польщі діяли загони Української Повстанської Армії. У низці регіонів розгорнулася справжня громадянська війна [2, с. 548]. Польський народний референдум (червень 1946) про нові кордони й устрій післявоєнної Польщі за офіційними даними приніс перемогу табору ППР, який використав його як репетицію перед виборами до Законодавчого сейму. Вибори відбулись 19 січня 1947 р. під значним політичним тиском правлячого табору і за офіційними результатами принесли переваги політичному блоку, очолюваному ППР. Його представники сформували уряд і обрали президентом комуніста Болеслава Берута. Під диктатом Сталіна в 1947 – 1948 рр. було здійснено «чистку» в комуністичному таборі, усунуто і репресовано всіх, хто не поділяв сталінської моделі соціалістичного будівництва (Владислава Гомулку та ін.).

15 грудня 1948 з ППР і ППС створено єдину Польську Об'єднану Робітничу Партію (ПОРП), яка стала слухняним провідником сталінських ідей ще й у Польщі [9, с. 263].